

prof. Zagórski udał się z drugą grupą do siedziby Radia Maryja, gdzie uczestnicy mieli okazję wejść do studia i opowiedzieć radiosłuchaczom o przebiegu konferencji.

Tradycyjnie też pierwszy dzień obrad zakończył się nieformalnym spotkaniem informacyjnym, podczas którego przedstawiciele kolejnych ośrodków mówili o swoich planach naukowych i wydawniczych. Zainteresowanie wzbudziła m.in. informacja ojców benedyktynów z Tyńca (Michała Gronowskiego i Szymona Hiżyckiego) o zmianach w tamtejszym wydawnictwie, ustanowieniu rady naukowej serii „Źródła monastyczne” i najbliższych publikacjach z tej serii (zarówno źródeł, jak i monografii, wśród nich polskiej wersji pracy prof. Ewy Wipszyckiej o monastycyzmie egipskim). Ks. Pietras przypomniał o niedawnym nowym wydaniu *Historii Kościelnej* Euzebiusza z Cezarei i zapowiadał ukazanie się polskiego tłumaczenia *Liber Pontificalis*. Dr hab. Przemysław Nehring, prof. UMK przedstawił finansowany przez Narodowe Centrum Nauki projekt badawczy „Listy św. Augustyna w perspektywie interdyscyplinarnej”, mający zaowocować umieszczeniem w Internecie interaktywnego indeksu tematycznego (w języku angielskim) do wspomnianych listów. W luźnej dyskusji padały propozycje przysyłania artykułów do różnych czasopism, omówiono bieżące sprawy „Vox Patrum” (prezentowane wcześniej przez ks. prof. Piotra Szczura na forum plenarnym), poruszając też kwestie standardów wydawniczych i naukowych (zwłaszcza odniesień do tekstów oryginalnych). Uczestnicy spotkania informacyjnego mogli wynieść z niego wiele inspiracji, dowiadując się więcej na temat aktualnie realizowanych prac i kierunków badań prowadzonych w różnych ośrodkach naukowych.

ks. Stanisław Adamiak – Rzym, Papieski Uniwersytet Gregoriański

7. COLLOQUIA ORPHICA V (Nieborów, 2-5 X 2013)

W dniach od 2 do 5 października 2013 r. odbyły się w Pałacu Nieborowskim jubileuszowe – piąte *Colloquia Orphica*. Pomysłodawczynią i inicjatorką konferencji jest dr Katarzyna Kołakowska, adiunkt w Instytucie Filologii Klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, która przed pięciu laty wyszła z inicjatywą spotkania osób zainteresowanych religią i kulturą starożytnej Grecji, a przede wszystkim *sensu largo* orfizmem. Od dwóch lat współorganizatorem jest również Akademia Ignatianum w Krakowie, reprezentowana przez dr. hab. Piotra Świercza, prof. Ignatianum. Miejsce naukowych debat nie zostało wybrane przypadkowo. W roku 1694 dobra nieborowskie zakupił kard. Michał Radziejowski i wznosił barokowy pałac. Po osiemdziesięciu latach właścicielem pałacu został wojewoda wileński Michał Hieronim Radziwiłł, który z małżonką Heleną z Przeździeckich wzbogacili posiadłość w tkaniny, arcydzieła sztuki i rzemiosła. To także początek przebogatej biblioteki, liczącej około dziesięciu tysięcy woluminów w różnych językach, a także przepięknego, romantycznego ogrodu w Arkadii.

W tym niezwykle romantycznym i uduchowionym miejscu zebrali się adepci nauki i badawcze starożytności reprezentujący różne środowiska naukowe Polski (od Bydgoszczy przez Warszawę, Kraków, Lublin, po Madryt i Düsseldorf). Odmoczną radością i przeżyciem dla uczestników była obecność wybitnego profesora Uniwersytetu Complantense w Madrycie, Alberto Bernabé Pajaresa, autor trzech tomów *Poetae epici Graeci*.

W ciągu dwóch intensywnych dni konferencji ogłoszono dwanaście referatów w języku angielskim i dwa w polskim, które swą tematyką obejmowały zagadnienia antycznej religii, sztuki, kultury oraz współczesnych odniesień do zagadnienia orfizmu.

Pierwszy dzień obrad, czwartek 3 października, rozpoczął się przywitaniem uczestników przez dr Katarzynę Kołakowską, która krótko wprowadziła uczestników w historię *Kolokwiów*, a także tegoroczne spotkanie. Inauguracyjny referat wygłosił prof. Alberto Bernabé Pajares pt. *The Derveni Papyrus: The Last Presocratic Cosmogonies*. Autor, analizując poglądy presokratyków (Leukipposa, Anaksagorasa i Heraklita), doszedł do konkluzji, że *Papyrus z Derveni* może zawierać ostatnią przedsokratyczną kosmogonię. Wskazywałyby na to dostrzegalne wzajemne inspiracje oraz filozoficzne przedstawienie bóstw. Okazuje się także, że autor *Papirusu z Derveni* cytował również Heraklita.

Drugim referentem był dr hab. Piotr Świercz, prof. Ignatianum (Akademia Ignatianum w Krakowie), który zaprezentował przedłożenie: *A Few Remarks about Paradigms in the Study of Orphism*. Prelegent zasugerował zasadność ponownego namysłu nad paradygmatami badań nad orfizmem, które pochodzą od znawców tematu, A. Bernabé Pajaresa i Radcliffe Guest Edmonsa III. Analizowane paradygmaty dotyczą znaczenia mitu o rozczłonkowaniu Dionizosa do badania wierzeń orfików. Mit ten jest uważany przez większość uczonych za klucz do zrozumienia ich doktryny i rytuałów. Edmonds podważał związek tego mitu z orfizmem, czemu sprzeciwia się Bernabé Pajares. Profesor Ignatianum przebadawszy przeciwstawne stanowiska obu uczonych próbuje sprowadzić kompromis pomiędzy ich poglądami na płaszczyźnie antropologicznej i politycznej. Według niego koncepcja przyjęta przez Edmonsa o dualizmie natury ludzkiej ma znaczenie dla *poieis*, tak jak nakazy zawarte na złotych tabliczkach orfickich, na co zwraca uwagę Bernabé Pajares. Sesja zakończyła się dyskusją, skoncentrowaną przede wszystkim nad orfickimi paradygmatami i ich uzasadnieniem w poznawaniu orfickiej doktryny.

Drugi panel rozpoczął referat pt. *Hieroi Logoi in 24 Rapsodies: An Orphic Codex?*, który wygłosił dr Lech Trzcionkowski (Independent Researcher). Zdaniem badacza, *ἱεροὶ λόγοι w 24 Rapsodiach* jest tytułem kompilacji tekstów orfickich w formie kodeksu, a nie – jak dotychczas sądzono – teogonią będącą zwieńczeniem długiej historii rozwoju poematów teogonicznych, rozpoczętej poematem Orfeusza komentowanym w *Papirusie z Derveni*. Reminiscencje tej teogonii znajdujemy w pismach filozofów neoplatońskich: Proklosa, Damaskiosa i Olympiodorsa. L. Trzcionkowski zauważył, że *ἱεροὶ λόγοι w 24 Rapsodiach* jako kodeks stanowił zamknięty zbiór poematów. Następnie wzajemne relacje pomiędzy tymi poematami i ich kolejne redakcje sprawiły, że można było je wykorzystywać w szkole neoplatońskiej wraz z *Wyroczniami chaldejskim* jako tekst kanoniczny, komentowany i interpretowany przez filozofów. Prelegent rozpoczął swe przedłożenie od analizy *Żywota Proklosa Marinosa*, w której po raz pierwszy słyszymy o „rapsodiach” Orfeusza. Po referacie nastąpiła dyskusja dotycząca kwestii datowania tekstów wymienionych przez referenta i ich związku z zaproponowaną przez niego hipotezą.

Po przerwie poobiedniej rozpoczęła się kolejna sesja, a referat wygłosił dr hab. Krzysztof Bielawski (Uniwersytet Jagielloński). Temat jego wystąpienia brzmiał: *The Poem of Derveni Papyrus: Reconstructions, Translations, Interpretations*. Prelegent zreasumował dotychczasowy stan badań nad odczytaniem i interpretacją *Papirusu z Derveni*, korzystając z dorobku znawców tematu: Gábora Betegha, Alberto Bernabé

Pajaresa, Richarda Janko i Alberta Henrichsa. K. Bielawski nie tylko przedstawił i omówił ważne dla tematu kwestie, ale również wskazał w każdej z tych interpretacji istotne elementy dla dalszego rozwoju badań nad orfizmem.

Dr Matylda Obryk (Uniwersytet w Düsseldorfie) wygłosiła referat dotyczący języka autora *Papirusu z Derveni* (*The Derveni Author's Approach to Language: Implications for a Philosophy of Language*). Badaczka wskazała na problem, jaki mają naukowcy dokonujący analizy tekstów orfickich. Z jednej strony bowiem są zmuszeni uwzględnić religijne znaczenia języka tych tekstów, a z drugiej strony są zdeterminowani zawłościami składni, gramatyki, frazeologii i etymologii charakterystycznej dla języka greckiego. Tym samym odwołuje się do koncepcji *Doppelter Sprachgebrauch* języka zaproponowanej przez Waltera Burkerta.

Ostatni w panelu referat dotyczący autorstwa orfickich tekstów (*Authorship of the Orphica in Pausanias's Description of Greece*) zaprezentowała mgr Mariola Sobolewska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). Celem studium było wykazanie, że pisma przypisywane przez Pauzaniaza w *Wędrownkach po Helladzie* Orfeuszowi, Muzajosowi, Linosowi, Epimenidesowi i Onomakritesowi były orfickie. Analizy tego zagadnienia można było dokonać wyłącznie na podstawie wzmianek o ich treści u autorów starożytnych, ponieważ omawiane pisma nie zachowały się do naszych czasów. Starano się udowodnić, że Grecy przypisywali autorstwo pism orfickich nie tylko Orfeuszowi i Muzajosowi, ale także Linosowi, Epimenidesowi oraz Onomakritosowi. Prelegentka postawiła sobie za cel udowodnienie, że w starożytności istniało znacznie więcej pism orfickich niż sądzą współcześni badacze, a ich odczytanie w kontekście eleuzyńskim, pitagorejskim czy bakchicznym mogło zależeć wyłącznie od preferencji religijnych czytelnika. Dyskusja po panelu obejmowała głównie kwestie językowe, dotyczące tłumaczeń *Papirusu z Derveni*, zachowanej literatury orfickiej z II w. po Chr. oraz opisu Orfeusza dokonanej przez Pauzaniaza.

Czwarty panel czwartkowego dnia rozpoczęła mgr Aleksandra Krauze-Kołodziej (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) wystąpieniem na temat ikonograficznych motywów Adama – Boga-Ojca w odniesieniu do antycznych przedstawień Orfeusza (*Orpheus, Adam, and God the Father: Some Remarks on the Iconographical Continuity between Late Ancient and Early Medieval Motifs*). Autorka na wybranych przykładach wskazała na ikonograficzną ciągłość pomiędzy motywem Orfeusza w sztuce późnoantycznej i wczesnośredniowiecznej w odniesieniu do Adama i Boga-Ojca (Orfeusz wśród zwierząt – Adam w raju). Zdaniem prelegentki zbieżności te bez wątpienia ukazują łączność między duchowością starożytności pogańskiej i rodzącej się wówczas religii chrześcijańskiej.

Referat zamykający czwartkowe obrady wygłosiła pomysłodawczyni *Colloquia Orphica*, dr Katarzyna Kołakowska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). W swym wystąpieniu skupiła uwagę słuchaczy na relacyjności *Papirusu z Derveni* oraz *Papirusu z Herculanium* 1428 fr. 14 (*Two Religious Papyri: PDerv. and PHerc. 1428 fr. 14: A Confrontation*). Prelegentka zwróciła uwagę na podobieństwo fragmentu dzieła Filodemosza *De pietate*, zawierającego *passus* przypisywany Empedoklesowi z Akragas z tekstem pierwszych sześciu kolumn *Papirusu z Derveni*, sugerując wspólne źródło obu tekstów. Dyskusja dotyczyła głównie prób rekonstrukcji fragmentu Filodemosza, a także identyfikacji oraz datacji ikonograficznych przedstawień Orfeusza – Adama – Boga-Ojca.

Drugiego dnia konferencji (piątek, 4 października) referaty wygłosiło sześć osób. Pierwszym punktem jednakże było zwiedzanie pałacu nieborowskiego. Uczestnicy mogli zapoznać się z historią tego pięknego miejsca, wyposażeniem kompleksu pałacowego w Nieborowie oraz wiele dowiedzieć się o historii rodu Radziwiłłów. Jako pierwsza wystąpiła dr Joanna Jagodzińska-Kwiatkowska z Bydgoszczy (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) z referatem pt. *Przebudzenie mitu orfickiego w wierszu Aleksandra Wata*. Prelegentka podjęła się analizy dwóch poematów Aleksandra Wata, w których pojawia się postać Orfeusza. Pierwszy z nich pt. *Somatyczny poemat* ukazywał Orfeusza jako muzyka, wieszczka i filozofa podobnie jak czynił to grecki relief *Orfeusz i Eurydyka*. Orfeusz w tym poemacie jest pogodzony z czekającą go nicością, co postulowali George Berkeley i Martin Heidegger. Drugi z omawianych utworów Wata, który znajdujemy wśród *Poematów Śródziemnomorskich*, został utrzymany w konwencji powieści Franza Kafki. J. Jagodzińska-Kwiatkowska doszukała się w nim podobieństw do hymnu orfickiego ku czci Dione.

Następnie referat pt. *Orfickie inspiracje w Platońskim „Timajosie”* wygłosił dr Dariusz Rymar (Uniwersytet Śląski w Katowicach). Prelegent podjął się nietłatwej analizy komparatystycznej *Timajosa* Platona z tekstem *Papirusu z Derveni*. Jego zdaniem taka analiza może posłużyć w poznaniu poglądów filozofa na temat sztuki, także w kontekście orfizmu. Uczestnicy konferencji usłyszeli polemikę prelegenta z poglądem Gábora Betegha, który uważał jednoznacznie Platona za człowieka negatywnie ustosunkowanego do spuścizny Orfeusza. G. Betegh swą tezę oparł na stwierdzeniu, że obie tradycje miały to samo podejście do *manii* i *boskiego szaleństwa*. Na wpływie orfizmu na całą spuściznę filozoficzną Platona skupiła się następująca po referacie dyskusja. Rozpatrywano także poglądy filozofa na temat sztuki i poezji, które zostały omówione w *Państwie*.

Kolejnym punktem programu, będącym kontynuacją i uzupełnieniem porannego zwiedzania, była wizyta w kompleksie parkowym w Arkadii. „Helena Radziwiłłowa zgromadziła w Arkadii bogatą kolekcję sztuki antycznej oraz rzeźb antykizujących i kopii dzieł antycznych, a także «starożytności» średniowiecznych i renesansowych, z których utworzyła swoje muzeum w Świątyni Diany. Znalazły się w nim Głowa Niobe, Popiersie Rzymianki, grecko-rzymskie stele, sarkofagi i urny grobowe, ozdoby ogrodowe, architektoniczne elementy lapidariane oraz obiekty antykizujące, jak rzeźba Śpiącej Ariadny” (por. www.nieborow.art.pl/article.php?id=10 [dostęp: 30 III 2014]; szerzej zob. W. Piwkowski, *Arkadia: Ogród Romantyczny Heleny Radziwiłłowej*, Warszawa 1995; tenże, *Arkadia Heleny Radziwiłłowej: Studium historyczne*, Warszawa 1998). Styl ogrodowy angielski, który cechuje kompleks nieborowsko-arkadyjski, jest naznaczony symboliką. Jest ona dostrzegalna szczególnie dla osób interesujących się antyką. Przechadzając się po Arkadii, mijając Świątynię Diany, Przybytek Arcykapłana, czy Grotę Sybilli, uczestnicy mieli możliwość obcowania z „antyczną” krainą.

Po powrocie do Nieborowa uczestnicy mieli jeszcze przed sobą dwie sesje z czterema referatami. Pierwszy (*The Phanes Tablets in Nonnus' Dionysiaca*) wygłosiła dr Ewa Osek z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Dotyczył on tematu występowania boga Fanesa w trzech miejscach poematu Nonnosa: w opisie tańca Marona na grobie Stafylosa, jako autora dwunastu tablic z prorocत्वami o przyszłości świata oraz jako świetlista maska noszona przez Hermesa, piastuna Dionizosa. E. Osek dowodziła, że trzy omawiane w referacie sceny zostały zainspirowane, czy

wręcz zapożyczone z ἱεροὶ λόγοι w 24 *Rapsodiach* i postulowała włączenie ich do kanonu fragmentów orfickich.

Kolejne wystąpienie (*Reminiscences of the Orphic Hymns in Byzantine Liturgy*) przeniosło słuchaczy na poziom językowej analizy dwóch liturgicznych tekstów, czego dokonał ks. mgr Lesław Łesyk (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). Prelegent przy zastosowaniu analizy strukturalnej, terminologicznej i treściowej wykazał szereg podobieństw i analogii pomiędzy *Hymnami orfickimi* a *Boską Liturgią* św. Jana Złotoustego. Oba teksty są przekazanikami tej samej uniwersalnej treści, którą stanowi pragnienie wysłuchania modlitwy przez bóstwo. Dyskusja po tych referatach dotyczyła głównie kwestii przynależności fragmentów o Fanesie u Nonnosa do kanonu orfickiego.

Po krótkiej przerwie odbył się ostatni panel konferencji, w którym jako pierwsza referat pt. *The Religious Dimension of the Platonic Soul's Care* zaprezentowała dr Dorota Tymura z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Prelegentka wykazała religijną i filozoficzną drogę dbałości o duszę, uwzględniając ich wzajemne relacje. Droga religijna, zrekonstruowana przez autorkę na podstawie Platńskiego *Fedona*, wymagała czystości duszy, jaką można było osiągnąć dzięki odpowiedniej religijnej postawie. Gwarantowała ona nagrodę pośmiertną w postaci życia wśród bogów. Droga filozoficzna, ukazana w tym samym dialogu, miała na celu wspomaganie człowieka w dążeniu do całkowitego wyzwolenia spod władzy ciała, wykazując kojący wpływ filozofii na ludzką duszę. Miała ona przywracać duszy jej wewnętrzny spokój, ukazując iluzoryczność zmysłów. Badaczka udowodnia, że obie drogi prowadzące ku wieczności miały zapewnić duszy osiągnięcie wiecznego szczęścia i przebywanie w inteligibilnym świecie.

Ostatni referat *Colloquia Orphica V* pt. *Proclus' „Orphic” Way of Living* wygłosił mgr Tomasz Smalcerz (Akademia Ignatianum w Krakowie). Prelegent pokazał te elementy w biografii Proklosa autorstwa jego ucznia, Marinosa z Samarii, które mogły mieć związek z orfizmem. Według Marinosa niektóre poglądy Proklosa miały wiele wspólnego z orficką koncepcją σῶμα – σῆμα. Analiza utworu ucznia tego filozofa pokazała, że pewne elementy stylu życia Proklosa, które postulowali orficy, przypominały przyzwyczajenia tytułowej postaci z *Hippolita* Eurypidesa. Na zakończenie prelegent zaproponował, wzorując się na Johnie Cooperze, aby „orficką drogę życia” spróbować odczytać jako „neoplatońską drogę życia”. Dyskusja po tym panelu dotyczyła głównie szeroko omawianego problemu wzajemnych wpływów: neoplatonizmu i orfizmu.

Całodniowe dyskusje, które prowadzono do późnych godzin wieczornych, pozwoliły na wymianę zdań, poglądów i naukowych spostrzeżeń. Było to ciekawe doświadczenie, gdy uczeni z różnych środowisk w kraju i z zagranicy dzielili się naukową pasją i efektami swojej pracy.

Mariola Sobolewska – ks. Lesław Łesyk – Lublin, KUL